

Xolyigitova Iroda Amirkulovna

Shayxontohur tuman texnikumi ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ona tilining milliy o'zlik va millat ruhini shakllantirishdagi hal qiluvchi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tilning nafaqat kommunikativ vosita, balki xalqning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va ma'naviy qadriyatlarini mujassamlashtiruvchi ijtimoiy hodisa ekani asoslab beriladi. Nazariy-tahliliy, tarixiy-taqqoslash va diskursiv tahlil metodlari asosida ona tili va millat ruhi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ochib beriladi. Shuningdek, globallashuv sharoitida ona tilining jamiyat hayotidagi mavqeini mustahkamlash, ta'lim va madaniyat sohalarida uning ustuvorligini ta'minlash masalalari muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari ona tilini asrash va rivojlantirish milliy ong va ma'naviy barqarorlikning muhim omili ekanini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *ona tili, millat ruhi, milliy o'zlik, madaniy meros, til va jamiyat, milliy ong, globallashuv, nutq madaniyati*

Kirish

Har bir millatning mavjudligi, tarixiy davomiyligi va ma'naviy barkamolligi avvalo uning tili bilan belgilanadi. Til — bu oddiy aloqa vositasi emas, balki xalqning ko'p asrlik xotirasi, tafakkuri, dunyoqarashi va ruhiy olamini mujassamlashtirgan noyob hodisadir. Shu ma'noda “Ona tili — millat ruhi!” degan ibora chuqur falsafiy, ijtimoiy va madaniy mazmunga ega bo'lib, u millat va til o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ifodalaydi. Agar til yo'qolsa yoki e'tibordan chetda qolsa, millatning o'ziga xosligi, tarixiy xotirasi va ma'naviy poydevori ham zaiflashadi.

Ona tili inson uchun faqat bolalikda o'rganiladigan nutq vositasi emas, balki uning butun hayoti davomida shakllanadigan shaxsiy va ijtimoiy ongining asosi hisoblanadi. Inson atrof-muhitni, jamiyatni, tarixni va madaniyatni aynan ona tili orqali anglaydi. Til orqali fikr yuritadi, his-tuyg'ularini ifodalaydi, avlodlar tajribasini o'zlashtiradi. Shu sababli ona tiliga bo'lgan munosabat aslida insonning o'z millatiga, o'z ildizlariga bo'lgan munosabatini aks ettiradi.

Millat ruhini tilsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Millat ruhi — bu xalqning o'ziga xos xarakteri, mentaliteti, axloqiy qadriyatlari, urf-odatlar va dunyoqarashidir. Ushbu tushunchalarning barchasi til orqali namoyon bo'ladi va avloddan avlodga o'tadi. Maqollar, matallar, dostonlar, xalq qo'shiqlari, ertaklar va yozma adabiyot namunalarida millatning ruhi, orzu-intilishlari va tarixiy taqdiri mujassam bo'ladi. Demak, til — bu millat ruhining eng ishonchli saqlovchisi va uzatuvchisidir.

Globallashuv jarayonlari jadallashgan hozirgi davrda ona tili masalasi yanada dolzarblashib bormoqda. Bir tomondan, xorijiy tillarni o'rganish, xalqaro muloqotda faol

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ishtirok etish zamon talabi bo'lsa, ikkinchi tomondan, ona tilining mavqei, sofligi va ijtimoiy hayotdagi roli pasayib ketmasligi muhim ahamiyat kasb etadi. Agar jamiyatda ona tiliga befarqlik kuchaysa, u asta-sekin kundalik muloqotdan, ilm-fan, texnologiya va madaniyat sohalaridan siqib chiqarilishi mumkin. Bu esa milliy o'zlikning yemirilishiga olib keladi.

Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, mustamlakachilik va madaniy bosim siyosati eng avvalo til orqali amalga oshirilgan. Tilning cheklanishi yoki ikkinchi darajaga tushirilishi millatning ijtimoiy-siyosiy faolligini susaytirishga xizmat qilgan. Shu bois ko'plab xalqlar o'z milliy uyg'onish davrida, avvalo, ona tilini tiklash va rivojlantirishni asosiy maqsad qilib qo'yganlar. Til uchun kurash — bu aslida millatning o'zligini, sha'ni va kelajagini himoya qilish demakdir.

Ona tilining jamiyat hayotidagi o'rni ta'lim tizimida ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida ona tilida sifatli bilim berish, ilmiy va badiiy tafakkurni rivojlantirish milliy kadrlar tayyorlashning muhim omilidir. Ona tilida mukammal bilim olgan shaxs o'z fikrini erkin ifodalay oladi, tanqidiy va ijodiy tafakkurga ega bo'ladi. Shu bilan birga, u boshqa tillarni o'rganishda ham mustahkam lingvistik asosga ega bo'ladi.

Bugungi kunda ona tilini asrash va rivojlantirish faqat tilshunoslar yoki adabiyotshunoslarning vazifasi bo'lib qolmasdan, butun jamiyatning umumiy mas'uliyatiga aylanmoqda. Oila muhitida bolaga ona tilida to'g'ri va boy nutqni singdirish, ommaviy axborot vositalarida til me'yorlariga rioya qilish, davlat va jamoat tashkilotlarida ona tilining ustuvorligini ta'minlash — bularning barchasi millat ruhini mustahkamlashga xizmat qiladi. Tilga bo'lgan hurmat kundalik hayotda namoyon bo'lgandagina u haqiqiy ijtimoiy kuchga aylanadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, "Ona tili — millat ruhi!" mavzusi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Bu mavzu orqali til va millat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ochib berish, ona tilining jamiyat taraqqiyotidagi rolini yoritish, yosh avlodda tilga nisbatan mas'uliyat va faxr tuyg'usini shakllantirish muhimdir. Ona tilini asrash — bu faqat o'tmishga hurmat emas, balki kelajak oldidagi mas'uliyat hamdir. Zero, millat ruhi tirik ekan, uning tili ham yashaydi; tili yashagan millat esa har qanday tarixiy sinovlarga bardosh bera oladi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda ona tilining milliy o'zlik va millat ruhi shakllanishidagi o'rni kompleks ilmiy yondashuv asosida o'rganildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va empirik usullar uyg'unligiga tayanib, mavzuning ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlarini yoritishga qaratildi.

Avvalo, nazariy-tahliliy metod asosida til va millat munosabatiga oid falsafiy, sotsiologik va lingvistik qarashlar o'rganildi. Mahalliy va xorijiy olimlarning ona tili, milliy identitet, madaniy xotira hamda millat ruhi haqidagi konsepsiyalari tahlil qilinib,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlashtirildi. Ushbu metod tadqiqotning ilmiy asoslarini mustahkamlashga xizmat qildi.

Tadqiqotda tarixiy-taqqoshlash metodi muhim o‘rin egalladi. Ushbu metod yordamida turli tarixiy davrlarda ona tilining jamiyat hayotidagi mavqei, milliy ong shakllanishidagi roli solishtirma asosda ko‘rib chiqildi. Xususan, tilning ijtimoiy-siyosiy bosim ostidagi holati va mustaqillik sharoitida rivojlanish jarayonlari qiyosiy tahlil qilindi. Bu yondashuv ona tili va millat ruhi o‘rtasidagi bog‘liqlikning tarixiy qonuniyatlarini ochib berishga imkon yaratdi.

Shuningdek, diskursiv tahlil metodi qo‘llanildi. Ushbu metod orqali badiiy adabiyot, publitsistik matnlar, maqollar, hikmatli so‘zlar hamda ommaviy axborot vositalaridagi til birliklari tahlil qilindi. Natijada, ona tili orqali milliy mentalitet, qadriyatlar va ruhiy holat qanday ifodalanishi aniqlashtirildi. Diskursiv tahlil millat ruhining til birliklarida aks etish mexanizmlarini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Tadqiqotda sotsiologik yondashuv elementlari ham qo‘llanildi. Jamiyatda ona tiliga bo‘lgan munosabat, uning kundalik hayot va ta‘lim tizimidagi o‘rni umumlashtirilgan kuzatuvlar asosida tahlil qilindi. Ushbu yondashuv til masalasining faqat nazariy emas, balki amaliy-ijtimoiy ahamiyatini ko‘rsatishga xizmat qildi.

Bundan tashqari, induktiv va deduktiv metodlar yordamida alohida fakt va misollardan umumiy xulosalar chiqarildi hamda umumiy nazariy qarashlar asosida aniq holatlar izohlandi. Bu metodlar tadqiqot natijalarining mantiqiy izchilligini ta‘minladi.

Umuman olganda, qo‘llanilgan metodologik yondashuvlar ona tilining millat ruhi sifatidagi ijtimoiy-madaniy mohiyatini har tomonlama ochib berishga, nazariy xulosalarni amaliy dalillar bilan asoslashga hamda tadqiqot natijalarining ilmiy ishonchligini ta‘minlashga xizmat qildi.

Natijalar va muhokama

O‘tkazilgan nazariy va tahliliy tadqiqotlar natijalari ona tili milliy o‘zlikni shakllantiruvchi asosiy omil ekanini tasdiqladi. Tadqiqot davomida tilning nafaqat kommunikativ vosita, balki jamiyatning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va ruhiy qadriyatlarini uzluksiz davom ettiruvchi ijtimoiy hodisa ekanligi aniqlandi. Olingan natijalar ona tili va millat ruhi o‘rtasida bevosita va mustahkam bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatadi.

Birinchi navbatda, nazariy manbalar tahlili shuni ko‘rsatdiki, milliy ong va milliy identitetning shakllanishi ona tilisiz to‘liq amalga oshmaydi. Til orqali shaxs milliy qadriyatlarni o‘zlashtiradi, tarixiy tajribani anglaydi va o‘zini muayyan madaniy makonga mansub deb his qiladi. Ushbu holat, ayniqsa, badiiy adabiyot, folklor va og‘zaki ijod namunalari misolida yaqqol namoyon bo‘ldi. Maqollar, matallar va xalq og‘zaki ijodida jamlangan ma‘naviy qadriyatlar millat ruhining til orqali avloddan avlodga o‘tishini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari tarixiy-taqqoshlash tahlili asosida ham muhim xulosalarni berdi. Turli davrlarda ona tilining ijtimoiy mavqei pasaygan sharoitlarda milliy ongning

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

susayishi, madaniy uzilishlar yuzaga kelgani kuzatildi. Aksincha, ona tiliga davlat va jamiyat darajasida e'tibor kuchaygan davrlarda milliy uyg'onish jarayonlari jadallashgani aniqlandi. Bu holat til siyosati va millat ruhining rivoji o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjud ekanini ko'rsatadi.

Diskursiv tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy ommaviy axborot vositalari va kundalik muloqotda ona tilining me'yoriy qo'llanishi milliy tafakkur darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Til me'yorlarining buzilishi, begona unsurlarning me'yoridan ortiq qo'llanilishi nutq madaniyatining pasayishiga olib keladi va bu holat asta-sekin milliy ruhning ifodalanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bilan birga, adabiy til me'yorlariga amal qilingan, mazmunan boy va estetik jihatdan mukammal nutq namunalarida millat ruhining kuchli ifodasi kuzatildi.

Tadqiqot doirasida olib borilgan umumlashtirilgan ijtimoiy kuzatuvlar natijalariga ko'ra, yosh avlod orasida ona tiliga bo'lgan munosabat ko'p jihatdan ta'lim muhiti va oiladagi til muhitiga bog'liq ekani aniqlandi. Ona tilida sifatli ta'lim olgan, oila muhitida boy va to'g'ri nutq bilan tarbiyalangan shaxslarning milliy o'zlikni anglash darajasi yuqoriroq ekani kuzatildi. Bu natija ona tili orqali beriladigan ta'limning strategik ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Muhokama jarayonida olingan natijalar mavjud ilmiy qarashlar bilan qiyoslandi. Ko'plab tilshunos va madaniyatshunos olimlarning fikrlariga ko'ra, tilning ijtimoiy hayotdan siqib chiqarilishi millatning ma'naviy inqiroziga olib keladi. Mazkur tadqiqot natijalari ham ushbu xulosalarni qo'llab-quvvatlab, ona tilining jamiyatning barcha sohalarida faol qo'llanilishi millat ruhining barqarorligini ta'minlashini ko'rsatdi.

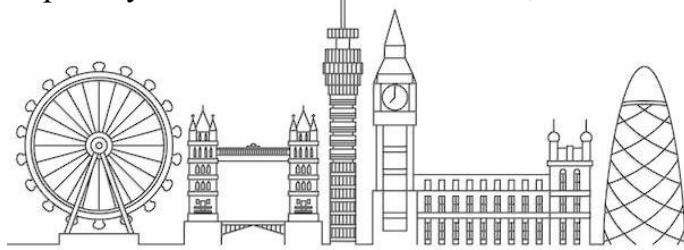
Shuningdek, globallashuv sharoitida ko'p tillilikning ahamiyati e'tirof etilgan holda, ona tilining ustuvor mavqei saqlanib qolishi zarurligi ta'kidlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ona tiliga tayangan holda xorijiy tillarni o'rganish shaxsning intellektual va madaniy salohiyatini yanada boyitadi. Aksincha, ona tili hisobiga boshqa tillarga ustuvorlik berish milliy identitetning zaiflashishiga olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, natijalar va muhokamalar ona tilining millat ruhi sifatidagi o'rnini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqot natijalari ona tilini asrash, rivojlantirish va uning jamiyat hayotidagi nufuzini oshirish bo'yicha kompleks yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Ushbu xulosalar ta'lim, madaniyat va til siyosati sohalarida amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, ona tili millat ruhining eng muhim va ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Til orqali xalqning tarixiy tajribasi, ma'naviy qadriyatlari va ijtimoiy ong shakllanadi hamda avloddan avlodga uzatiladi. Ona tiliga bo'lgan e'tibor va hurmat milliy o'zlikni anglash darajasi bilan chambarchas bog'liqdir.

Maqolada olib borilgan tahlillar ona tilining ijtimoiy hayotdagi mavqei pasaygan sharoitlarda milliy ong va madaniy uzluksizlikka putur yetishini ko'rsatdi. Aksincha, ona

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

tili davlat va jamiyat miqyosida qo'llab-quvvatlangan davrlarda milliy uyg'onish va ma'naviy yuksalish jarayonlari kuchayadi. Bu holat til siyosati va millat ruhining rivoji o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni tasdiqlaydi.

Globallashuv sharoitida xorijiy tillarni o'rganish muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, bu jarayon ona tili hisobiga amalga oshmasligi lozim. Ona tiliga tayangan holda ko'p tillilikni rivojlantirish shaxsning intellektual va madaniy salohiyatini oshiradi hamda milliy identitetning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Shu bois ona tilini asrash, uning me'yoriy va faol qo'llanilishini ta'minlash ta'lim, madaniyat va jamiyat taraqqiyotining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolishi zarur.

ADABIYOTLAR

1. Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. — Toshkent, 1913.
3. Edward Sapir. Language: An Introduction to the Study of Speech. — New York: Harcourt, Brace & Company, 1921.
4. Wilhelm von Humboldt. On Language: The Diversity of Human Language Structure. — Cambridge University Press, 1988.
5. Joshua A. Fishman. Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. — Clevedon: Multilingual Matters, 1989.
6. Benedict Anderson. Imagined Communities. — London: Verso, 2006.
7. O'zbekiston Respublikasi. Davlat tili haqidagi Qonun. — Toshkent, amaldagi nashr.
8. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. — Toshkent: Fan, 2015.

